

دفتر پژوهش‌های اسلامی

سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور

پاییز ۱۳۹۴

پدیدآورنده: دفتر پژوهش‌های اسلامی

عنوان: نفقه

تکرار نام پدیدآور: دفتر پژوهش‌های اسلامی

مشخصات نشر: قم: انتشاران، ۱۳۹۴

مشخصات ظاهری: ۱۳۶ ص.

بهاء: ۵۰۰۰۰ ریال:

ISBN 978-600-5098-57-0

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص ۱۲۹ - ۱۳۶؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: نفقه

موضوع: زنا (رَبِّی) (فقه)

موضوع: حقوق خانواده (فقه)

نمونه افزوده: سازمان‌های اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، دفتر پژوهش‌های اسلامی

رده کنگره: BP۱۸۹: ۹۵۹/۱۱۱۴

رده دیویی: ۳۶/۲۲

شماره مدرک: ۶۵۱۹

نَفَقَه

سفرارش دهنده: ستاد مردمی رسیدگی به امور خانواده و کمک به زندانیان نیازمند

تهیه: دفتر پژوهش‌های اسلامی

ویراستار علمی: دکتر سیدمحمد رضا حسینی (استادیار دانشگاه پیام نور)

ویراستار ادبی: سیدرضا هدایتی

طراحی و حروفچینی: امیرحسین عزیزی

ناشر: انتشارات انتشاران

نوبت چاپ: اول. پاییز ۱۳۹۴

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال

شابک: ISBN 978-600-5098-57-0

فهرست مطالب

۹	مقدمه
۱۵	پیشگفتار

فصل اول: ازدواج و خانواده

۲۱	ازدواج
۲۲	نقش تقوا در بهبود روابط
۲۴	جایگاه زن در اسلام
۲۷	زن نمونه کیست؟
۲۸	گذشت و عفو
۳۰	ضرورت کم توقعی زن و شوهر
۳۳	تجمل گرایی

فصل دوم: اشتغال زنان

۳۷	اشتغال زنان
۳۸	علل گرایش زنان به اشتغال
۳۹	دست آوردهای اشتغال زنان

- آثار مثبت اشتغال زنان..... ۴۰
- پی آمدهای منفی اشتغال زنان..... ۴۱
- جمع بندی از تعریف نفقه..... ۴۴
- مبانی شناسی نفقه..... ۴۵
- گزارش اول: تعریف لغوی..... ۴۵
- الف) نفقه در لغت فارسی:..... ۴۵
- ب) نفقه در لغت عربی:..... ۴۶
- ج) نفقه در لغت انگلیسی:..... ۴۷
- گفتار دوم: تعریف اصطلاحی نفقه..... ۴۸
۱. فقهای امامیه:..... ۴۸
۲. فقهای عامه:..... ۴۹
۳. قانون مدنی ایران:..... ۵۱
۴. قانون مدنی سایر کشورها،..... ۵۰
- عرفی بودن معنای نفقه..... ۵۱
- تاریخچه نفقه زن..... ۵۳
۱. اقوام گذشته..... ۵۳
۲. مکاتب الهی..... ۵۵
- فلسفه وجودی نفقه..... ۵۷
- ماهیت نفقه در اسلام..... ۵۹

ماهیت حقوقی نفقه.....	۶۰
ماهیت حق زن بر نفقه.....	۶۱
نفقه از دیدگاه قرآن.....	۶۳
آیات.....	۶۳
نفقه از دیدگاه روایات.....	۷۳
نفقه از منظر احکام.....	۷۵
تفاوت های زن و مرد.....	۷۵
تفاوت در تشریع.....	۷۵
تفاوت در نقش ها و مسئولیت ها.....	۷۵
اشتراک و تفاوت زن و مرد در اداره خانواده.....	۷۸
انفاق؛ وظیفه و تکلیف مرد.....	۷۹
شرایط وجوب نفقه.....	۸۱
شیوه پرداخت نفقه.....	۸۳
امتیازات و تفاوت های نفقه زن و اقارب.....	۸۴
نفقه بر مبنای حسن تعاون.....	۸۸
رابطه حق نفقه با اخلاق.....	۹۰
عبادت بودن کوشش برای خانه و خانواده.....	۹۴
جلوگیری از پایمال شدن حقوق زن در خانواده.....	۹۵
پرداخت نفقه حق است یا تکلیف؟.....	۹۷

۹۹.....	ملاک تعیین نفقه و میزان آن
۱۰۱.....	موضوع شناسی نفقه همسر
۱۰۶.....	تعریف تمکین
۱۰۶.....	الف) معنای لغوی تمکین
۱۰۶.....	ب) معنای اصطلاحی تمکین
۱۰۷.....	تمکین عام
۱۰۸.....	تمکین خاص
۱۱۱.....	تعریف نشوز
۱۱۱.....	الف) معنای لغوی نشوز
۱۱۳.....	ب) معنای اصطلاحی نشوز
۱۱۶.....	خانم ها بدانند:
۱۱۶.....	نشوز مردان
۱۱۸.....	آقایان بدانند:
۱۱۸.....	استنکاف یا عجز شوهر از دادن نفقه
۱۲۱.....	نفقه و زندان
۱۲۲.....	ضمانت های اجرایی عدم پرداخت نفقه زن
۱۲۷.....	پیشنهادهای توصیه ها
۱۲۹.....	فهرست منابع و مآخذ

مقدمه

نقعه از مهم‌ترین مسائل خانواده به شمار می‌رود که در همه مراحل زندگی بروره ظاهر می‌شود.

نقعه در لغت به معنای هزینه زندگی زن و فرزند - خرج هر روزه و خرجی - گفته می‌شود، در اصطلاح هزینه زندگی زن و فرزند - که به عهده زوج می‌باشد - اطلاق می‌گردد.

تعریف قانونگذار - در ماده ۱۱۰۷ قانون مدنی - نیز از نقعه، چنین می‌باشد:

پرداخت و تأمین مسکن، البسه، غذا، اثاث منزل که به متعارف با وضعیت زن متناسب باشد.

فقیهان شیعه و بسیاری از عالمان اهل تسنن نیز برای نقعه تعریف و مواردی که در قانون ذکر شده است، بیان کرده‌اند.

اگرچه گستره نقعه در فقه و حقوق از همسر به اولاد، خویشاوندان پدر، مادر، اجداد تصری دارد ولی محور محبت این کتاب تنها نقعه همسر می‌باشد.

قانونگذار مسؤولیت و ریاست خانواده را از خصایص شوهر دانسته

است و در این راستا، تکلیفی مهم را متوجه او کرده است و آن این که شوهر را موظف به پرداخت و تأمین نفقه به زوج کرده است؛ از این رو زن می‌تواند از همسر خود نفقه را مطالبه کند و حتی در صورت امتناع، خردداری شوهر از پرداخت نفقه، زن می‌تواند به دادگاه مراجعه کند و دادگاه به ضمن تعیین میزان نفقه مرد را مکلف و ملزم به پرداخت نفقه می‌کند و در صورت استنکاف مرد از پرداخت آن، تا سه سال حبس در قانون پیش بینی شده است.

البته بر اساس قانون مالیاتی اگر زنی از شوهرش اظهار تنفر و بی میلی نمود و از وظایف همسر خود تخلف کرد و هم چنین در صورتی که زن نشوز اختیار کند، یعنی بدون سانع مشروع از ایفای وظایف زناشویی امتناع نماید، حق نفقه و ماندن آن که در حال عادی به عهده ی شوهرش بوده، ساقط می‌شود.

مبنای نفقه، نیاز و وضعیت زن به طور متعارف می‌باشد. و لذا تأکید شده است که مرد هنگام ازدواج به دنبال همسر همکار خود باشد؛ بنابر این اگر زن از خانواده متمکن باشد، شوهر می‌بایستی امکانات و زندگی او را با لحاظ موقعیت اجتماعی خانواده زوجه، تأمین و برای همسرش فراهم کند.

از این رو فقیهان مبنای وجوب نفقه را آیاتی از قرآن، بقره ۲۲۹ و

۲۳۳؛ نساء، ۳، ۱۹ و ۳۴؛ طلاق، ۱ و ۲ و ۷ و روایات فراوان و اجماع فقها می‌دانند که صراحتاً به آن اشاره دارد.

اسلام به زن استقلال اقتصادی داده و مرد را مجاز در تصرف اموال زن را ندانسته است و هزینه خانه و خانواده را به عهده مرد گذاشت. همان گونه که شهید مطهری فرمود:

اگر اسلام به مرد حق می‌داد تا زن را در خدمت خود بگمارد تا سرمایه و محصولات اسلام از آن نهد بداند، فلسفه نفقه در واقع نقی استقلال اقتصادی و در نتیجه تغییرین به. حذف نفقه همسر از سوی شوهر پی آمدهای ناگواری دارد. از جمله آن: کاهش نقش شوهر در خانواده؛ شکل گیری نظام زن سالاری در خانواده؛ تضعیف و کاهش عواطف مادی؛ ایجاد نقش پدری بر مادر در خانه و زل.

از آن جایی که خانواده نهادی مدنی، اجتماعی، فرهنگی و دارای جنبه‌های مذهبی و معنوی است، بی تردید زن و مرد باید همبسته باشند که نباید راه حل مشکلات خانواده را صرفاً با دید اقتصادی نگاه کرد اگر چه مسائل اقتصادی نقش مهمی در خانواده دارد. لذا اگر خانواده‌ها همه مسائل خانواده و مشکلات را بخواهند با نگاه اقتصادی حل کنند با کرامت و شرافت انسانی سازگار نیست.

والدین نیک می‌دانند خانواده نخستین محیطی است که کودک به

آن وارد می‌شود و پرورش می‌یابد و رفتار و کردار و گفتارش بر مبنای رفتار و کردار و گفتار والدین شکل می‌گیرد. لذا پدر و مادر می‌بایستی مراقب، چگونگی رفتار و گفتار خود با هم، با دیگر اعضای خانواده و با دیگران باشند در همین راستا جامعه‌شناسان قائل به رابطه میان بنیاد و بنیاد خانواده می‌باشند میزان جنایات در خانواده‌های از هم گسسته بسیار زیاد است. زیرا رویدادهای خانواده در سرنوشت انسان مؤثر است. آن‌ها معتقدند خانواده زنجیره ارتباطی اجتماع و تضمین کننده آرامش و ثبات جامعه است. جامعه‌شناسان بقاء جامعه را در گرو بقای خانواده می‌دانند همان‌گونه که شکست جامعه را در گسستگی نهاد خانواده می‌دانند. حال اگر مرد گرفتار بیماری، و یا مشکلاتی از این دست شد، ضمن این که دیگران، خریشایدان می‌بایستی به کمک او بیایند، شایسته است همسر و فرزندان نیز پدر خانواده را درک کرده، و با ورد به عرصه کار و تلاش از پیچ و خم زندگی عبور کنند.

متأسفانه یکی از آمارهای مربوط به جمعیت کیفری زندانها، متعلق به افرادی است که به علت عدم پرداخت نفقه راهی زندان می‌شوند.

این در حالی است که بر طبق بررسی‌های به عمل آمده، بیشترین دلیل ورود افراد به زندان، عدم آگاهی، بی‌توجهی و بی‌مبالاتی نسبت به برخی از اصول در حیطه شخصی، خانوادگی، دینی و اجتماعی بوده

است. آن چه بیش از هر چیز دیگر می‌تواند این معضل اجتماعی را ریشه کن کند، توجه به آموزش و فرهنگ سازی و افزایش آگاهی مردم افراد به خصوص جوانان و نوجوانان است. از این رو **ستاد مردمی رسیدگی به امور دینه و کمک به زندانیان نیازمند**، در راستای سیاست کاهش حبس کیفری، پیشنهاد تدوین موضوع «نفقه و پی‌آمدهای آن» را به دفتر پژوهش‌های اسلامی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور داد که نوشتار پیش رو با عنوان «نفقه» حاصل تلاش محققین این سر می‌باشد.

در پایان جا دارد از محققین، ریاستار، متاבלه‌گر و سایر همکاران فعال در این پروژه به ویژه جناب آقا رهبری و حجت‌الاسلام و المسلمین جعفر فکری تشکر نمایم.

دفتر پژوهش‌های اسلامی

سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور

پیشگفتار

خانواده، اساس بنیادین جامعه و کانون اصلی رشد و تعالی انسان است؛ از این رو پاسداران از این بنای مقدس و بنیادین از اهم موارد است. این مهم جز با ادای حقوق و تکالیف اعضای خانواده، تحقق نخواهد یافت؛ زیرا که در بسیاری موارد، فروپاشی خانواده‌ها به جهت عدم شناخت صحیح وظایف و حقوق، تقابل زوجین و سستی در ادای آنهاست.

زوجین با ازدواج بر یکدیگر حقوق و تکالیف مالی و غیرمالی پیدا می‌کنند، هر چند عقد ازدواج در زمره عقود غیر مالی است، لیکن نمی‌توان آثار و حقوق و تکالیف مالی آن را از نظر دور داشت.

در قانون مدنی ماده، ۱۱۰۲ بیان شده است که پس از وقوع نکاح، زن و شوهر به حکم قانون، حقوق و تکالیف گوناگونی به یکدیگر پیدا می‌کنند. البته این حقوق فقط جنبه مالی ندارند، بلکه پیوند و حقوق معنوی زوجین به یکدیگر بیشتر است؛ ولی اداره خانواده و تربیت فرزندان هزینه‌هایی دارد که باید یکی از زوجین یا هر دو متحمل شوند. همین ضرورت سبب می‌شود که زن و مرد از نظر مالی با هم رابطه

حقوقی پیدا کنند و قانون در تنظیم این رابطه نظارت دارد.^۱

از نظر اسلام، تأمین هزینه خانواده و از جمله مخارج شخصی بر عهده مرد است و زن هیچ گونه مسئولیتی ندارد؛^۲ بنابراین تکلیف مرد در دادن نفقه زن، تکلیفی یک طرفه است و دارا بودن و یا عدم دارا بودن زن تأثیری در آن ندارد و زن الزامی ندارد که از اموالی شخصی خویش مخارج زندگی خود را تأمین کند.

آشنایی با حدود و قیود این دسته از حقوق و تکالیف، این بینش را به زوجین می‌دهد تا به یکدیگر برخوردی عادلانه و آگاهانه داشته باشند. این موازین و مرزهای حقوقی و تکلیفی، از لوازم حداقلی زندگی مشترک است و تعیین کننده حیات پاک و انسانی نیست؛ زیرا مطابق آموزه‌های ناب اسلامی و قرآنی آن چه زن و مرد مشترک را به حیاتی طیب و مبارک مبدل می‌سازد، زیستن در باطنی از ایمان، مودت، رحمت و مشارکت بر تقوا و نیکوکاری است و شناخت و جبران مالی همسر، در درجه اول از کوتاهی ناآگاهانه مردان در حق زنان جلوگیری می‌کند و از سوی دیگر قدرشناسی آنان را به گذشت و محبت بی ادعای همسر

۱. کاتوزیان، حقوق مدنی خانواده، ص ۱۳۶.

۲. محقق داماد، حقوق خانواده، ص ۲۸۹.

افزایش می‌دهد.

بنابراین پرداختن به مقوله حقوق مالی همسر، به ویژه «نفقه» به مفهوم منزل خانواده به یک شرکت اقتصادی خصوصی و ترغیب و تشویق زنان به دریافت امتیازات مالی نیست، بلکه در این نوشتار هدف این است که مواضع دین اسلام و قوانین مرفعی آن در احقاق حقوق مادی زنان در خانواده و تار مترتب بر تقسیم وظایف در خانواده از منظر آموزه‌های اسلامی، بیانده شود که از جمله آنها اهتمام زنان بر انجام دادن امور خانه و خانواده به عنوان کانه تربیت و مهد مودت و رحمت است.